

ІМІТАЦІЯ КОРОННИХ ШОСТАКІВ ЯНА ІІ КАЗИМИРА З ДАТОЮ «1660»

У публікації розглядаються імітації коронних шостаків Яна ІІ Казимира (1648-1668 рр.) з датою «1660». Територіально дослідження обмежено землями історичного Поділля, де польсько-литовські шостаки відігравали значущу роль в товарно-грошовому обігу.

Тема фальшивих монет доби Феодалізму є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку нумізматичної думки в Україні. Дана тема відповідає основному напрямку нумізматичних пошуків сучасних вчених та дослідників, що виражається у пошуку центрів карбування монет на історичних українських землях. До цього відноситься питання карбування власної монети Богданом Хмельницьким (1648–1657), а також випуск імітацій монет Речі Посполитої наступними гетьманами, Іваном Виговським (1657-1659) та Петром Дорошенком (1665–1676).

В українській нумізматичній окремості питання щодо фальшивих монет досліджувались у статтях М.Ф. Котляра, Р.М. Якушевої-Омелянич, В. Шлапінського та Р.М. Шуста, А.С. Бойко-Гагаріна, В.М. Орлика, В.М. Шалобудова, С.І. Климовського, З.О. Зразюк та іншими. Перша спроба каталогізації фальшивих монет була здійснена в каталозі В. Нечитайла, проте, у працях дослідника викладені лише припущення, які здебільшого не мають за собою наукового підтвердження та історичного аналізу і вимагають більш глибокого дослідження.

У грошовому обігу другої половини XVII ст., на території Центральної та Східної Європи переважали монети Речі Посполитої, Бранденбургу-Пруссії, Швеції, Священної Римської Імперії, Угорщини, Московського царства та інших країн. В даному регіоні шостаки відігравали роль основної грошової одиниці в середніх та дрібних товарно-грошових розрахунках, наряду із трояками, півтораками (чехами), грошами та солідами. У великих грошових розрахунках переважають орти (¼ фракція талера), європейські пів-талери і талери, а також дукати.

Висока популярність шостаків на грошовому ринку призвела до появи їх фальсифікатів. Відомі як кустарні підробки (здебільшого тільки покрите сріблом мідне ядро), так і імітації високого рівня з заниженою пробою срібла.

Ми вважаємо, що описувана в роботі монета є імітацією шостака Речі Посполитої, виконана імовірно, представниками магнатської шляхти.

Дана імітація відноситься до підпільних, на відміну від державних імітацій, що вводили до локального грошового обігу монету номіналом шість грошів у Бранденбурзі-Пруссії та Курляндії. Різниця між приватними та державними імітаціями є в наявності права монетної регалії емітента. В емітента даного шостака права монетної регалії імовірно за все, не було.

Отже, проведемо візуальний аналіз даного шостака, датованого 1660 роком, зображений на Рис. 1.

Рисунок 1. Імітація шостака 1660 року із зібрання автора

На аверсі імітації зображений портрет короля в короні та легенда по колу з гербом підскарбія Яна Красинського — «Сліповорон». На реверсі по колу легенда та зображені герби: «Орел» (Королівства польського), вершник «Погоня» (Великого князівства Литовського), а також шведської та польської королівської династії Ваза — «Сніп». Над гербами зазначений номінал монети — римським «VI», вище зображена корона. Герби «Сніп династії Вазів» розділяють ініціали орендатора краківського монетного двору — «TLB», Тіта Лівія Боратіні.

Av.: IOAN·CASIM·DG·REX·POL·&·SVE

Rv.: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1660

що в перекладі означає:

Av.: Ян Казимир Божою милістю король польський та шведський

Rv.: Гріш срібний шестерний королівства Польського

Відмінностями від оригіналу є простіше стилістичне виконання гербів і портрету, літер монетної легенди. Особливою відміною є виконання гербового щиту із зображенням всередині «Погоні» із більш загостреним низом, ніж щит гербу королівства Польського. Важливим моментом, що свідчить про високу якість підробки та досвідченість її виконавця є відсутність помилок в легенді.

Цікавою особливістю даної імітації шостака є виготовлення його із дотриманням технології карбування, що використовувалась у Речі Посполитій в XVII столітті, а саме: вирубування металевого кружку із листу металу, карбування монети парою штемпелів, виконаних за допомогою пунсонів.

Вага розглядуваного екземпляру складає 2,94 грами. Вага оригіналу приблизно 3,4–3,5 грамів. Проведення аналізу проби та складу сплаву металу на даному етапі дослідження немає можливості зробити. Але виходячи із метричних характеристик ми вже можемо зафіксувати зниження ваги приблизно на 0,5 грами.

Карбування фальсифікату високої якості та рівня художнього виконання зумовлена різницею між номінальною та фактичною вартістю металу в монеті. Слід зазначити, що даний екземпляр навіть при повній відповідності монетній стопі, тобто пробі металу та вазі монети, все рівно був би незаконним по причині відсутності права монетної регалії її виробника. Однак, навіть за таких умов був би вигідним емітенту, адже переведення металу форму монети при карбуванні несе вигоду ~ 15%. При детальному дослідженні були виявлені ще 2 підробки, абсолютно аналогічних описаній вище.

Рисунок 2. Імітація шостака 1660 року, продана на аукціоні WCN

Рисунок 3. Імітація шостака 1660 року, продана на аукціоні Allegro.pl

На Рис. 2 зображений шостака, що був проданий на 39-му аукціоні WCN (Польща), що відбувся 29.11.2008 року, а на Рис. 3 — шостака, проданий 25.04.13 року на аукціоні Allegro (Польща). Порівнюючи усі три екземпляри, можна казати, що вони виконані одним й тим самим штемпелем та належать до продукції однієї монетарні.

Одним з головних питань щодо розглядуваного фальсифікату, особливо враховуючи ще 2 абсолютно ідентичних екземпляри, виникає визначення приналежності даних монет до території їх карбування та власника даної монетарні.

Розглядуваний в статті екземпляр (Рис. 1) був знайдений в районі с. Громи, Уманського району, Черкаської області. Слід зазначити, що шостаки Яна Казимира були відомі на Черкащині, про що свідчать знайдені в регіоні монетні скарби. Місце знахідки двох інших екземплярів (Рис. 2-3) ідентифікувати не вдалось.

В сучасній нумізматичній бібліографії існує припущення, що у містечку Лисянка, Черкаської області під керівництвом гетьмана Петра Дорошенка могло бути організоване карбування підробок монет Яна Казимира. Весною 1674 року московські стрільці та козаки І. Самойловича вилучили в Лисянці штемпелі для виготовлення солідів, півтораків та шостаків. Янко Грановський, що за припущенням був монетарем у Лисянці на допиті зізнався, що *«... наперед де сего чехи он дельвал на польського короля Яна во Львовє , а после того делал на Дорошенка в Лысянке а печать была на тех чехах на имя бывшего Яна ж короля и заводы у него и всякие снасти были в Лысенке...»*. Також він заявив, що сам штемпелі робити не вмів, тому вважається, що він їх викрав на одній з монетарень, де працював, можливо на краківській.

Цікаво, що сучасне с. Громи знаходиться на відстані 109 км від міста Лисянка Черкаської області, що дає змогу висунути припущення, що даний тип імітації шостака є якраз роботою Лисянської монетарні, організатором якої був Петро Дорошенко. Щодо продажу двох інших екземплярів у Польщі. Не виключено, що вони також були знайдені на Україні і продані в подальшому зарубіжним аукціонерам. Проте, якщо вони і знайдені поза межами Поділля, це можна пояснити легкістю товарного обміну імітації за рахунок високої якості виконання. Виконання монети в сріблі ускладнювало виявлення монети із заниженою якістю, що розширювало ареал обігу імітації шостака до всієї Центральної та Східної Європи.

Отже, даний тип імітації Яна II Казимира із датою 1660 року краківського монетного двору цікавий у фокусі питання карбування монет українськими гетьманами. Але для уточнення висунутого припущення треба розширювати базу даних топографії знахідок подібних імітацій,

проводити пошук більшої кількості нових одноштемпельних зразків імітації. Справдження теорії про карбування українськими гетьманами імітації польсько-литовських монет можливе за рахунок глибокого аналізу локальних імітації, знайдених на українських землях. Якщо справді відбувалось карбування імітативної монети на таємних гетьманських монетарнях, це за нашим переконанням, мало мати наступні риси:

- наближена до коронних монет якість продукції
- високий художній рівень виконання, точне копіювання оригінального зразка
- масовість емісії
- розповсюдженість монети в першу чергу на Поділлі
- виявлення групи імітацій в тезавраціях і одиничних знахідках.

В складних політичних та економічних умовах, в яких опинились українські змлі в другій половині XVII століття, карбування власної монети було неможливим. Необхідність подолання нестачі грошової маси була досить гострою, що могло бути частково вирішено за рахунок карбування монет, та але якщо впровадження власної монети не було досягнуто, імовірність карбування імітації найбільш розповсюджених на українських землях є досить високою. Нумізматична думка сучасників здебільшого спрямована на пошук «гетьманських» монет серед приватних кустарних фальсифікатів, що на нашу думку є досить хибним. Аналіз знахідок кустарних підробок не дає на даний час можливості виокремити максимально схожі локальні групи для впевненого віднесення їх до приналежності гетьманам. За нашим переконанням, монети, карбовані українськими гетьманами у XVII столітті слід шукати серед високоякісних імітацій польсько-литовських монет, подібних до описаного вище шостака із датою 1660.